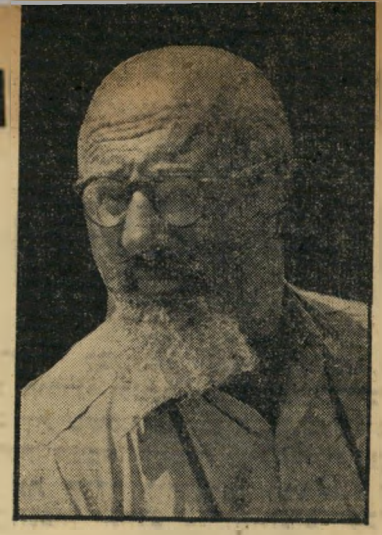

נגבה – אבן הנגף לפולש

המצרים התקדמו בשתי שלוחות – האחת פרצה צפונה, הגיעה לאישדוד וגיששה עד יבנה הערבית. השניה התקדמה ממגדל־אשקלון מזרחה, דרך בית־גוברין, והתחברה עם הירדנים באזור חברון. חוליית־החיבור של שתי השלוחות היתה ליד נגבה. כל עוד החזיק קיבוץ זה מעמד, היתה הדרך לתל־אביב חסומה. אילו נפל, היה מתמוטט כל מערך החזנה העברי – עד תל־אביב. שני הצדדים הבינו זאת – ולכן הפך הקרב על נגבה לקרב האכזרי, המטאלי והממושך ביותר של המלחמה. נגבה, עיבדים, משלט 105, בית־עפא – הפכו אגדות בפי חיילי שני הצדדים, אשר לחמו מלחמה נואשת באותה גזרה.

על המגדל בנגבה

ר שבתי ממוזו ליד השולחן בחדר האוכל, שעה שכבר ירדה אפלולית על הקיבוץ, עגמומית של סתיו היתה שרוייה באויר. הגשם הקיש על גג הפחים וטיפין טיפין דלפו פנימה בכל קרן זוית. הריסות נגבה טרם הוקמו. אבן זעקה מקיר מעורטל, שרק אתמול היה עד להרעשות האויב והפ־גזותיו. הכל היה ארעי כאן. חדר האוכל המקורי כמעט ופוצץ לרסיסים. רק לפני שבועות מספר חזרה נגבה על תהליך היסטורי עתיק יומין: אנשי המקום חדלו להיות שוכני מערות ועברו ל„תקופת האבן...“

הוא הצטנף בפינתו, הליט ידו הימנית על עיניו המושפלות ושעה ארוכה ישב מהורהר. פניו השחומים היו שלוחים. שער ראשו שחור כפחם. מצחו נמוך וקמט קל נחרש לאורכו. בן שבע עשרה הוא, ואולי בן שמונה עשרה, אך כבר עברו עליו מוראות דור שלם. יום אחד ארוך נתמשך לו בעברו — אתמול עקוב מדם באירופה, במרוצת הזמן וסחף המאורעות ניטשטשו במקצת זכרונות הפרשה שקדמה לבואו לכאן. בלשונו עוד הרגשתי את המבטא הזר, או נכון יותר, את נעימתה הזרה, עדות כי עלה לכאן מאחת הארצות במרכז אירופה; מה שראו עיניו — אותם כבשני האש — לא ישתכחו מלבו לעולם.

בעיקר נתרשמתי מעיניו, שהיו מוצתות ביקוד־אש לוהט. שעה שפירש לפני בפשטות יוצאת מן הלב את מה שעבר על נגבה בימי המבחן שלה, נזכרתי משום־מה בסיפורי המלחמה של אלפונס דודה ומופאסן משנת 1871. תמהתי על הבגרות הניכרת בדרך דיבורו. דומה היה לי, כי פסח על תקופת הנעורים. אתמול היה עוד ילד — היום כבר נזדקן מעומס נסיונות החיים.

מנחם שמו. בקיבוץ קראוהו „מנו“ והוא הופקד על המגדל לצפות את מהלכי האויב. שערו בנפשכם את מצבו: האויב מסתער על הנקודה מכל העברים, חבריו מס־תתרים במעמקי האדמה, ואין האחד בעמדה שרואה את ה־תרחש בחזית, העמדה השמינית. ואילו הוא — למול החזית כולה הוא נתון. עיניו פקוחות על כל הסביבה. הרעמים והברקים והאש הבלתי פוסקת נראים לו כמכויונים לנקודה אחת — אליו. גופו חשוף לעיני האויב. דומה עוד רגע כל גפו יהא נקוב ככברה, אך חלילה לו להירתע. גורל המערכה כולה תלוי בו. הוא מכהן במקדש המגדל: הוא עיניו וליבו של הקיבוץ...

„כלום ראית את המגדל הנקוב?“ פנה אלי מנו בשאלה, ובלא שהמתין לתשובתי הוסיף: „לפנים כמעט לא היה מעורר עין בנגבה. כלום התלהב מישהו מגובהו, מארובתו האפלה למחצה ומחוג־הראייה הרחב מלמעלה? מי טרח בכלל לטפס ולעלות במדרגותיו? — אולי רק צעירים ותיירים. אך לי הוא אומר היום כל כך הרבה. הוא חלק מחיי. לא סתם גוש ביטון גדול הנשען על ארבעה עמודים בלתי סימטריים. אני ארשתיו אותו לי בדם...“

בקול חרישי סיפר מנו באזני את מעללי המגדל, ומנה בפני את החסדים שגמל לנגבה. הוא שגילה את מזימות האויב! הוא שהכריז בעוד מועד על בואם של מטוסי האויב! הוא אשר שימש כמורה דרך לפגזי נגבה אל מחנה המצרים! „מי, למשל, העיר את תשומת לבנו — מוסיף מנו — למחסן התחמושת בקאראטיה, שנתפוצץ לאחר מכן על־ידי פגזינו, אם לא המגדל?“

עמד מנו ומנה את שבחיו של המגדל שלא בפניו, כאב [illegible] המהלל את בנו בפני הזולת.

[illegible]בשנפצע המגדל — שכן הוא היה הקרבן הראשון [illegible] התאנה הנער בתצפית, „היה זה כאילו היה [illegible]זת דם. הוא שהחדיר בנו רוח עוז; ידעתי [illegible]והו כנגבה כולה. ידעתי כי גם אם יפצע [illegible]וט לא יתמוטט...“

[illegible] עם נסיונות החיים“, אמרתי. „משער אני, [illegible]ל דבר נעשית אדיש לכל המתהוה סביבך?“

[illegible]יד ראשו בשלילה, כמעט והפסיקני תוך כדי דיבור: [illegible] בידך. אל מגדל המים אין הצופה יכול להיות [illegible]ש כלל וכלל. הוא מעריך אותו, אוהב אותו, שונא אותו [illegible]ל אותו, אך אדיש אין ביכולתו להיות לעולם. מי שלא [illegible]ם טעם תצפית בהפגזה או בהסתערות לא יבין זאת. [illegible]שער בנפשך. הנה עסוק הצופה מאד בתגלית חדשה, או בבי־[illegible]לוש אחר תכונה מוגברת במחנה האויב. לפתע שורק פגז [illegible]מעל לראשו. את ראשו הוריד מיד עם הישמע קול הדפיקה הראשונה של התותח או המרגמה אינסטינקטיבית, והוא מקלל את המגדל ואת המצרים עד חורמה. „אל אלוהים! לשם מה נבראו אלה בעולמך הנאה?“

רגע קשה. שני יצרים החלו מתנצחים בקרבי. מצד אחד — הפחד, מצד שני: לעלות ולרדת כגיבור. כן, זו היתה הפעם הראשונה שהמלה הבאנאלית הזאת „גיבור“ עלתה על דל שפתי... שקלתי ונמלכתי בדעתי, ולבסוף החלטתי לעלות ויהי מה. חזרתי פעם ופעמים אל פתח המקלט כמתנצל: אחירון, פגזים מתפוצצים באיזור קרוב, לשתות מים, להדק את החגורה, לחבוש את קובע הפלדה ביתר הקפדה... אך לבסוף עליתי. אותה פעם ראיתי את המות בבהירות מופלאה. צלילי צחוקו מהדהדים באזני כסימפוניה ערבה. או, אילו בסהובן הייתי: כמה השתוקקתי לרשום לזיכרון את נעימת הצחוק המוזר הזה!...“

כעבור כמה דקות הוסיף על דעת עצמו, לאחר שהחרשתי:

„שער את מצב רוחי באותו יום רביעי. חצי שעה לפני שעליתי בנתרג הצופה שהחליפני מכדור מצרי שפילח את לבו... בחור חמד, צופה וצלף שמועטים כמותו — זאב וירובניק, איש תל־אביב, שנחלץ יחד עם שאר חיילי צבא ההגנה לישראל שבאו מן החוץ כדי להשתתף במסירות נפש ובעקשנות בהגנה על הנקודה מפני הפולש.

„והירידה מן המגדל — בתום השמירה?“ — שאלתי.

א ני מניח, הוספתי לשאול, „כי הזמן שם למעלה מתמשך לאין קץ?“

הוא הצטחק צחוק אירוני:

„כל רגע ארוך שם שבעתים. שעון אין לו, כמובן, לצופה. הוא מחליט שלא כדאי להטריד את הטלפוניסטית, המתרעמת עליו בלאו־הכי בגלל טרדנותו המתמדת. מחשבותיו פועלות בקדחתנות, ועד מהרה הוא ממציא לו שיטה חדשה לקביעת שעות־היום! לא, לא שעון שמש ומדידת הצללים! ארכימדס וגלילאי בודאי שלא נתנסו בהונאת מוח נמרצת כזו של האדם על המגדל. שיטה בדוקה לקביעת זמן יש לו לצופה — „שיטת הסיגריות“. יודע הוא, כי הוא מעשן 8—10 סיגריות בשעה, ומכאן ואילך חשבונו פשוט. בהרבה מקרים מוליכה אותו שיטה זו שולל, שכן בראותו שהסיגריות אינן פוחתות והולכות בקצב הרואי, יתמתחו עצביו ויגביר את עישונו, והפגזים מתפוצצים... והזמן, או, הזמן הארור, כמה מתנהל הוא בעצלתיים. יום אחד הקמתי את תולדות חיי ב־הרהורים. כסבור הייתי, כי שעות ארוכות הגיתי בכך מה שעבר עלי עד שהגעתי לנגבה. הסתכלתי אל סי־גרייתי, והנה עישנתי רק כמחציתה. לא האמנתי ל־מראה עיניי! אולי טעות היתה בידי ולא הרגשתי כי סיימתי אחת ונטלתי שניה. הצצתי לתוך החפיסה ומני־תי את הסיגריות אחת, א־חת. אך שוב נתאשרה ה־עובדה הראשונה: הרהרתי לא יותר מארבע דקות...“

„אני משער, כי ראית את המות פנים אל פנים לא פעם אחת בלבד?“ — ש־אלתי לאחר שהוא נתייצע מן המונולוג שלו. ראיתי כי הוא מתעורר לשמע „צדקת. לא אחת ראיתיו בעיניי. יום אחד דומה היה עלי, כי הוא בא לבדר את דעתי ואיוה לו מושב על שק החול מעל למדרגות ה־מגדל... מאז ביקרני חד־שים לבקרים...“

„מה דמות שיחית לו?“ — הוספתי לשאול.

„אחזני הפחד עם כל פגז מצרי, חששתי מפניו. מנ־בכי העבר, מימי ילדותי, העליתי פרצופי מפלצות, נוסח פראנקנשטיין, בעל קרנים, מבעיתים ומטילי אימים. נתחלחלתי לכל הו־פעה והופעה שלו. ראיתי את עיניו הרוחצות בדם ואת המאכלת התקועה לו בין שיניו... כמה ייחלתי ב־מעמקי נפשי לחמוק ממנו אותה שעה. אך ככל שהירבה בביקוריו כן הסכנתי עמו. יתר על כן, התחלתי לחכבו. לאחרונה ראיתיו כסרן פלישתי, או ככוהן השומ־רוני הישיש, שראיתי על הר גריזים בזבח פסח...“

★ ★ ★

א יתי גברת על הפחד?“ שאלתיו.

„בקרב הראשון“, השיב לי מנו בטוחות. כלום זוכר אתה את „אנשי פאנפילוב“ לאלכסנדר בק? ספר זה הפך ספר הוראה בקיבוץ: התגברות על הפחד, התחפרות מעולה, עוז רוח ואמונה בניצחון... אך בימים הראשונים נפלה הרוח... זוכר אני את יום ההתקפה הגדולה, יום רביעי בבוקר. פקחתי את עיני ופערתי את פי: מה ההמולה הזאת? עצבנות מבפנים. טרטור מכונות והפגזה כבדה מבחוץ. כן, התקפה על הקיבוץ, המסקד מצותה: — לעלות על המגדל. על עמידה מכושכת אין מה לדבר. הטלפון נותק. היה זה

„הירידה מן המגדל יש בה פורקן הנשמה. ירידה — מילה יפה היא, אלא שהצופה אינו יורד מן המגדל. הוא קופץ, מקרטע ומדלג על שלבי סולמו. שלושה שלושה שלבים בבת אחת. רגע קט והוא עלול לשבור את מפרקתו. ובצאתו הוא כופף ראשו ורץ מבלי שיסתכל ימינה או שמאלה — ישר למקלט. הוא מוסר את שראו עיניו, דין וחשבון על החזית, ומיד מתפרקד על הדרגש ומתרפק עליו...“

„והזמן במקלט“ — אני שואל.

„הוא נוהג במרוצת שעון, ואתה אספו כוחותיך ורפו ידיך מכדי שתוכל לעצור את מחוגי השעון. אתה סובב כה וכה, והנה עברו עליך שש שעות — 360 דקות — במהירות הבזק, ושוב... לעלות“.